

QADIN PSIXOLOGİYASINDA EMOSİONALLIQ PSIXOLOJİ PROBLEM KİMİ

Qadın sirlə bir psixoloji aləmə malikdir. Qəti şəkildə demək olar ki, bu aləmin sirləri psixologiyada hələ də xüsusən statistik töhfələrlə öyrənilə bilməyib. Gender ilə bağlı psixologiya sahəsində aparılan araşdırmalarda da problemin bir çox nidalı sualları hələ də cavabsız qalmışdır. Çox təəccüblü götünə də, sosial psixologiyada, habelə qadın sevgisinin sirri, bizim fikrimizə görə, mahiyyətcə tapıla bilməmişdir. L.S.Viqotski qeyd edirdi ki, qadın özünün hər bir sosial-psixoloji xüsusiyyətlərini özgə adamlar aləmində tapa bilir. Qadının özgə adam psixologiyasında baş qəhrəmanı, parəstişkarı isə onun həyat yoldaşdır.

Psixoloji haqiqətlər göstərir ki, qadın psixologiyasının mərkəzi, ilk növbədə, mühüm paradoksları olan ər və arvad münasibətləri barəsindədir. Dövrün psixologiyasında ər-arvad əlaqələri E.Fromma görə "İncəsənət kimi", digər bir sözlə böyük sevmək hümrəi kimi təsvir olunur.

Müqəddəs "Qurani-Kərim"də ər və arvad bir-birinin libası, geyimi kimi qeyd olunur: "Onlar Sizin, Siz də onların libasıdır". Professor Z.Qaralov yazır ki, ər ilə arvad "Qurani-Kərim"də bu dünyadakı ən yaxın olan şəxslər kimi sayılır. Evliliklərdə belə innovasiyalarla ömür sürəndə qadın ər və arvad münasibətlərinin sehrində özünün ən böyük avtoritetiylə personiifikasiya olunur. Onun şəxsiyyəti də ucalur, ülviləşir.

Ər-arvad yaxınlığı incəsənət kimi təsviri, heç şübhəsiz ki, özəl psixoloji paradigmadır. Lakin bu paradigmanın mühüm bir aqması var: bir sıra psixoloqların, əvvəlcə, A.Maslonun başlıca parafrazasına görə, qadın hər zaman sevib-sevilməlidir.

"Həm sevmək, həm də sevilmək qızların, qadınların ən çox arzuladığı ülviləşmə arzularından biridir. Qadın psixologiyasının ən əsas açar sözləri isə belədir: onlar - qızlar ilə qadınlar "ancaq sevrəkən yaşayırlar"[3, s. 24]. Ailə də isə bu parafraz bir çox qadının təcrübəsi əsasında güntümüzdəki əsrin paradoksları ilə bir səslənir: "Qadın yalnız sevilən sevilərkən yaşayır. Sevilməyində isə... Hamımız belə köklü məsələlərin, necə deyirlər, özək xəttini yeni psixoloji nəzəriyyələrdə - hom psixonalitlik nazəriyyədə, həm əlamətlər və yaxud keyfiyyətlər nəzəriyyəsində, həm də sosial-koqnitiv psixologiyada, məsələnin sistemli bir cavabını isə, əvvəlcə, humanistik psixologiyada aaramaq daha düzgün olar". Məsələnin konseptual növü isə müəllifin sevgi konsepsiyası əsasında Azərbaycan etnopsixologiyasını mühüm perimetrli ilə açıqlanır.

Qadın duyğuları interaktiv bir prosesdir. Hər zaman ikinci bir adamla, bizim fikrimizcə, həyat yoldaşının və övladların nəfəsi ilə yaşayır. İki nəfərin teatrında da həyat yoldaşları bir-birilə, necə deyirlər, uyğunlaşması belə dalğalarda başlayır. İki ürok bir olsa... Azərbaycan etnopsixologiyasında keçmiş zamanlarda tapılmış bu əsas sindromun interpretasiyası bu cürdür.

Qadınların birinci möcüzələri qızların anatomiyası və fiziologiyasında qeyd olunur. O, hələ uşaq çağlarından insanları dünyasına anatomik və fizioloji durumla daxil olsa da, onun bioloji ömrü, sözün həqiqi mənasında, emosiyalardan duyğulardan başlayır, sosioloji və psixoloji aurada isə duyğular ilə naxışlanır. "Qızların sosiallaşma zamanında ana darsları, nə cür deyirlər, "qulaq sığasın" bəzək salır"[2, s.78]. Qızların dünyaya mənəzəsi təsəvvürləri mənsub olduğu yaşın məntiqi ilə heç şübhəsiz ki, əvvəlcə mentalitetindən başlayır. Qızların psixoloji ömrünün mixi hərifi kimi asanlıqla oxunula bilinməyən lügətində duyğular fundamental açar sözlər kimi səslənməyə başlayır.

Duyğu və hisslər qadın psixologiyasında, çox güman ki, fundamental bir problem kimi bilinir. Həyat psixologiyasında qadının portreti təsvir olunanda, duyğular, hisslər bu portretin əsas boyası kimi qiymətləndirilib.

Emosionallıq qadın "şəxsiyyətinin" mühüm mədəniyyət nüansları ilə fərqlənən emotiv bir ünsiyyət dilidir. Bu dilin indiyə qədər öyrənilməmiş həm emosional fonetikasi, həm emosional morfolojiyası, həm də emosional sintaksisi, və emosional semantikasi necə də əlamətdardır. Qadın sevincli olanda, güləndə də, kədərləndə də, qorxanda da, təşviş düşəndə də duyğuların definisiyasının bu zamanları artıq, nə cür deyirlər, vokal mimikası məqamları təq aydın səslənə bilir. Qadınlar sosiallaşdıqca yalnız özlərinin "intonasiya konturları" ilə yox, bilavasitə emosional mənası ilə qadın şəxsiyyətinin əlamətdar bir səhifələrinə dönüşür. Qadın duyğuları da həmin səhifələrdə qadın dilinin bu sirlə-sehrli səhifələrində işıqlanır. Qadına məxsus dil emosionallıq nüansları ilə seçilir. Övladlar, uşaqlar bu dilin romantikasını, anaların, qadınların layələrinin sehrli romantikasını ilə yaşayırlar.

Müasir dövrün psixologiyası bu əsaslı psixoloji haqiqətləri bəzi müəyyən konnotasiyalarla söyləyir. Bu açıq və gizli etiraflarda duyğular struktur aspektdə qiymətləndirilir, emosionallıq duyğu və hissləri şəxsiyyət ölçüləri ilə səciyələndirən əsas məziyyət söylənilir.

Biheviorizmdə emosionallıq, duyğular davranış-rəftar aktı kimi mənəlandırılır. Bu aktlar bilavasitə qadın emosiyaları kimi özünü göstərir, onun özünə, dünyaya, insanlara münasibətini ifadə edir. Emosionallığı bu kökdə araşdıranda onun psixoloji mənəzəsində nəinki qeyri-verbal, həm də verbal ünsiyyət vasitələri ilə qarşılaşırıq: qadının mentaliteti, sərvət meylləri və s. bənzərsiz mənəzəsində qadın şəxsiyyətinin köklü nüansları aydın görünür.

Bütün dünya psixologiyasında qadınların oxşar bir portreti yaradılıb. Zərif, incə qadın portreti etnopsixologiyada Rembrant boyaları ilə çəkilib və hər zaman dildən-dilə hörmət ilə söylənib. Qadının psixologiyada təsvir edilən portreti isə bu cürdür: yüksək emosionallıq. Qadının təsviri həm dünya psixoloqlarının, həm də seksoloqlarının təsvirlərində, həmçinin müəyyən psixoloji rənglər ilə mənəlandırılır: incəlik, kövrək, ömür-gün yoldaşına arxalanmaq meyli, söhbətçillik və sevgiyə hazırlıq.

Müasir ailənin ümumi psixoloji portretinin yaradılmasında qadının rolu xüsusilə əhəmiyyətlidir. "Qadın haqlı olaraq ailə ocağının qoruyucusudur, möhkəm ailə isə cəmiyyətin çox mühüm dayaqlarından biridir"[5, s. 38]. Yüksək savad və mədəniyyət, həssaslıq və ana müdrikliliyi işdə və ev işlərində mənəvi iqlimə mühüm təsir göstərir, həyatımızı zinaqlandırır, onu qorumağa kömək edir. Cəmiyyətin bütün incəliklərini zərgər dəqiqliyi ilə təsdiq etmiş ulu öndərimiz Heydər Əliyev qadının rolunu və fəaliyyətini çox yüksək qiymətləndirir və deyirdi: "Qadın bəşərə yaraşlıq, zinət, insanlığa şərəf, şən-şöhrətdir. Qadın ucalıq, ülvilik məbədidir, ismət, qeyrət, qüdrət rəmzidir".

Böyük mədəni irsə malik olan Azərbaycan xalqı qadının ailədə və cəmiyyətdəki roluna daim böyük ehtiramla yanaşmışdır. Hər bir ailədə cəmiyyətə vətəndaş yetişdirilir. Bu gün dünyaya gələn uşağı milli ruhda böyütmək, cəmiyyətə layiqli vətəndaş hazırlamaq baxımından qadınların üzərinə böyük məsuliyyət düşür. "Qadının kişiyyə tamamilə müəyyər olmayan xüsusi bir məsuliyyəti "analıq" məsuliyyətidir"[1, s. 26]. Çəkinmədən demək olar ki, ananın məsuliyyəti atadan daha ağırdır. Nəsilə davam etdirmək qabiliyyətini qadına təbiət vermişdir. Bu yolla təbiət Anaya həm də təkrrarolunmaz sosial rol da bəxş etmişdir. Həmin rolun məzmunu və ifadə qaydaları isə cəmiyyət tərəfindən müəyyən olunur. Buna görə də onlar həmişə sosial - tarixi xarakter daşıyır, cəmiyyət dəyişdikcə mahiyyətcə yeni xüsusiyyətlər əmələ gəlir.

Psixoloqların fikrincə böyüməkdə olan nəslin tərbiyəsində qadının rolu daha böyükdür. Uşağın ana ilə emosional ünsiyyəti onun nəinki psixi, habelə fiziki inkişafının əsas şərtidir. Qadın ailə ənənələrin, keçmiş nəsillərin təcrübəsinin qoruyucusu və ötürücüsüdür. "Kişi və qadın ailənin sütunudur və ailənin davam etməsi üçün hər ikisinin özünəməxsus məsuliyyətləri vardır"[7, s. 19]. Burada qadının rolunu inkar etmək mümkün deyil və sağlamlıq üçün qadın lazımi biliklərə yiyələnməlidir. Burada qadın üçün nəzərdə tutulan savad və təhsil, ilk növbədə güntün tələblərini və zamanənin yeniliklərini bilməkdir. İkinci növbədə isə qadının orta və ya ali məktəb təhsili nəzərdə tutulur.

Məlumatlar genişləndikcə və təcrübə artıqca insanda düzü ayırdan ayır etmək məharəti yaranır və bu da müqabilədəki şəxsi yaxından tanımağa imkan yaradır. Ailə də başqa qurumlar kimi dəqiq hədəf və düşünlümsü siyasət üzrə hərəkət etməlidir. Başqa sözlə desək onu düzgün idarə etmək və mənzil başına çatdırmaq üçün lazımi tədbirlər görülməlidir. Bu dəqiq məsuliyyətin öhdəsindən gəlmək üçün lazımi biliklərə yiyələnmək zəruridir. Belə həlledici məqamda savadlı qadın bir ailə başçısı kimi öz dəyərləri təkliflərini irəli sürmək qabiliyyətinə malikdir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan qadınları və kişiləri. 2012 Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, Bakı, 2012, s.97.
2. Bayramov Ə.S. Şəxsiyyətin təşəkkülünün aktual psixoloji problemləri. Bakı: Azməş, 1981, 190 s.
3. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Ümumi psixologiya. Bakı: Maarif, 1989, 540 s.
4. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Psixologiya: Ali məktəblər üçün dərslük. Bakı: Maarif, 1989, 540 s.
5. Ə.Ə. Əlizadə. Qadın psixologiyası. Bakı, 2015.
6. İbrahimova G. Azərbaycan qadını: tarix və gerçəklik. Bakı, Elm, 2009, 500s.
7. Şabanov Z., Abdalılı H. Qadın: ailədə, cəmiyyətdə, siyasətdə, dində, ədəbiyyatda. Bakı, 2013.

Açar sözlər: qadın, psixologiya, emosionallıq, müasir ailə, Azərbaycan xalqı

Key words: woman, psychology, emotionality, modern family, Azerbaijani people

Ключевые слова: женщина, психология, эмоциональность, современная семья, азербайджанский народ.

Xülasə

Psixologiya tarixində qadın psixoloji problemlərinə xüsusi diqqət verilmişdir. XX əsr psixologiyasına nəzər yetirdiyimiz zaman qadın psixologiyası haqqında tarixi nəzəri-eksperimental tədqiqatlarla qarşılaşırıq. Belə ki, metodoloji mənbələr XX əsrin ən böyük həkim-psixiatri, avstriyalı nevroloq Zigmund Freyd tərəfindən fundamental araşdırmalar ilə açıqlıb. Bu mövzu haqqında Zigmund Freyddən əlavə D.Gildenbrant, P.Mei, M.Mid, E.Sterinberg, E.Fromm tərəfindən araşdırmalar aparılmışdır. XX-XXI əsrlərdə biz qadın psixologiyasının başlıca metodoloji konsepsiyasının formalaşdırığını görürük. Z.Gelliyin fikrinə görə bu konsepsiyanın başlıca əsas açar sözləri qadının şəxsiyyəti ilə bağlıdır. Müasir dövrün qadını həm dünya fəlsəfəsində, həm ailə fəlsəfəsində, həm də ər və ya övlad fəlsəfəsində əsaslı konnotasiyalarla-intrafərdi, həmçinin interfərdi və metafərdi cəhətlər ilə bağlı olan yeni növ səhifələri açılmışdır. Yeni sosial psixologiya qadının fiziki varlığının gizliliklərini məhz valehedici bir şəxsiyyət məkanında arayır.

Emotionality as a psychological problem in women's psychology**Summary**

In the history of psychology, special attention has been paid to women's psychological problems. When we look at the psychology of the 20th century, we encounter historical theoretical-experimental studies about women's psychology. Thus, the methodological sources were opened by the greatest physician-psychiatrist of the 20th century, the Austrian neurologist Sigmund Freud, with his fundamental research. In addition to Sigmund Freud, D.Gildenbrandt, P.Mei, M.Mead, E.Sterinberg, E.Fromm have researched this topic. In the 20th-21st centuries, we see the formation of the main methodological concept of women's psychology. According to Z. Gellivv, the main key words of this concept are related to the personality of a woman. The woman of the modern era is a new type of page related to the world philosophy, the family philosophy, and the philosophy of the husband or child with fundamental connotations - intrapersonal, as well as interpersonal and metapersonal aspects, opened. The new social psychology seeks the secrets of a woman's physical existence precisely in a fascinating personality space.

Эмоциональность как психологическая проблема в женской психологии

Резюме

В истории психологии особое внимание уделялось женским психологическим проблемам. Когда мы смотрим на психологию XX века, мы сталкиваемся с историческими теоретико-экспериментальными исследованиями женской психологии. Так, методологические источники были открыты величайшим врачом-психиатром 20 века австрийским неврологом Зигмундом Фрейдом своими фундаментальными исследованиями. Кроме Зигмунда Фрейда эту тему исследовали Д.Гильденбрандт, П.Мей, М.Мид, Э.Штеринберг, Э.Фромм. В 20-21 веках мы наблюдаем формирование основной методологической концепции женской психологии. По мнению З. Геллий, основные ключевые слова этой концепции связаны с личностью женщины. Женщина современной эпохи – это страница нового типа, связанная с мировоззренческой философией, семейной философией, философией мужа, или ребенка с фундаментальными коннотациями-внутриличностными, а также межличностными и металичностными аспектами. Новая социальная психология ищет секреты физического существования женщины именно в увлекательном личностном пространстве.

RƏYÇİ: dos. E.Vəliyeva